

Sekoittuneita ääniä

Johanna Holmströmin *Asfaltsänglar* ja lomittuvat lukemiskontekstit

Kukku Melkas & Olli Löytty

Suomessa on viime vuosina ilmestynyt useita romaaneja, joissa käydään yhteiskunnallisesti relevanttia keskustelua kulttuurisista eroista ja oikeuksista sekä käsitellään eri ryhmien välisiä valtasuhteita ja -asetelmia. Maahanmuuton aiheuttamista muutoksista – Suomen niin kutsutusta monikulttuuristumisesta – on muodostunut tärkeä teema nykykirjallisuuteen. (Ks. Nissilä & Rantonen 2013, 55–71.) Kulttuurien rajoilla tai useammassa kuin yhdessä kulttuurissa liikkuvat romaanit herättävät usein keskustelua myös kirjallisuuden roolista yhteiskunnassa. Mistä tai kenen näkökulmasta ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä pitäisi käsitellä? Onko kirjailijalla oikeus puhua kenen tahansa äänellä? Miten ja minkälaiset lukemiskontekstit säätelevät ääntä ja sen merkitystä kirjallisuudessa?

Olimme juuri lukeneet Johanna Holmströmin ruotsiksi nimellä *Asfaltsänglar* (2013) ja suomeksi nimellä *Itämaa* (2013) ilmestyneen romaanin, kun silmiimme osui arvostelu (Pražovic 2013), jossa romaania kritisoitiin ankarin sanankääntein muun muassa siitä, että etnisesti valkoinen suomalainen kirjailija ei kykene kirjoittamaan kuvaamastaan aiheesta uskottavasti. Ristiriita arvostelun ja oman lukemiskokemuk-

semme välillä oli melkoinen, ja ryhdyimme pohtimaan, mistä tulkintat erot kumpuavat. *Aftonbladetissa* ilmestynyt arvio tarjosi eräänlaisen polttopisteen, jonka kautta aloimme kartoittaa romaanista kehkeytynyttä vilkasta keskustelua ja sen liikkeitä Pohjanlahden molemmin puolin. Arvion jälkilaineet liikkuvat keskustelua kirjallisuuden yhteiskunnallisesta merkityksestä aina kirjailijan oikeuksiin käyttäen jonkun toisen ääntä kaunokirjallisuudessa.

Tässä luvussa tarkastellaan yllirajaisia suhteita kuvaavan kirjallisuuden lukemiskonteksteja. Pääosassa on Johanna Holmströmin romaani. Se avaa kiinnostavan näkökulman kirjallisuuden yllirajaisuuteen, monipaikkaisuuteen ja monikielisyyteen, sillä sen herättämät reaktiot kertovat kulttuurisen ja kansallisen tulkintakontekstin vaikutuksista teoksen merkityksen muodostumisprosessissa. Teoksen reseption (ks. Kovala 2007) kartoittaminen ja siitä esitettyjen tulkintojen vertailu toteuttavat luvussamme deterritorialisoivaa lukutapaa, jossa me tutkijoina liikumme vaihtelevien lukemiskontekstien verkostossa, ja samalla tutkimuskohteemme siirtyy eli de- ja reterritorialisoituu eri tavoin. Osoitamme, kuinka reseptiossa muotoutuu muuttuvia ja osin myös päällekkäisiä alueellisia ja kulttuurisia kytköksiä. Romanin päähenkilöitä, suomenruotsalaisia muslimityttöjä, voidaan tulkita erilaisista näkökulmista riippuen siitä, mitä piirrettä tai ominaisuutta henkilöahmoista tarkastellaan. Kiinnostavia vertailukohtia Holmströmin romaanille ja siitä käydylle keskustelulle suomalaisen kirjallisuuden kentällä tarjoavat Anja Snellmanin *Parvekejumalat* (2010) ja Jari Tervon *Layla* (2011), jotka molemmat käsittelevät Holmströmin romaanin lailla uskonnollisissa ja kulttuurisissa ristipaineissa eläviä nuoria maahanmuuttajataustaisia naisia.

Saako toisen puolesta puhua?

Asfaltsänglar on kertomus kahdesta sisaresta, Leilasta ja Samirasta, jotka asuvat itähelsinkiläisessä lähiössä. Perheen äiti on muslimiksi kääntynyt suomenruotsalainen ja isä Maghrebista eli Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttanut siirtolainen. Avioliitto-ongelmien vuoksi isä asuu toisaalla. Kirjan alussa isosisko Samira makaa koomassa sairaalassa ja murros-

ikäinen pikkusisko Leila käy yläkoulua äitinsä tiukasti valvovan silmän alla. Peruskoulu on Leilalle elonjäämiskamppailua kiusaamisen keskellä, ja hän käyttää tarmonsä selvittääkseen, mitä isosisko Samiralle on tapahtunut. Vahva epäily näin sanotusta kunniaväkivallasta leijuu ilmassa eri tavoin.

Romaani herätti keväällä 2013 kiistelystä siitä, onko valkoisella suomenruotsalaisella naisella oikeutta kirjoittaa maahanmuuttajataustaisten musliminaisten näkökulmasta eli ikään kuin käyttää heidän ääntään. Keskustelun aloitti *Aftonbladetissa* 15.5.2013 ilmestynyt erittäin kriittinen arvio romaanista. Lidija Praizovicin – kulttuuriaktiivin ja *Aftonbladetin* kulttuuritoimittajan – kritiikki oli otsikoitu: ”Inte trovärdigt om mångkultur i Finland. Johanna Holmströms ‘Asfaltsänglar’ för skandinavisk, konstruerad och osaltad”.¹ Arvion kriittinen sävy voidaan tulkitä osittain myös vastaukseksi Ruotsin päälehdissä – *Dagens Nyheterissä* ja *Svenska Dagbladetissa* – ilmestyneille suopeille ja jopa romaania ylistäville kriitikeille (ks. Berg 2013; Persson 2013).

Nimettyään ensin Holmströmin romaanin teemaksi ”kunniaproblematiikan” Praizovic arvelee, ettei kirjailija kykene tarkastelemaan sitä uskottavasti, koska teemaan sekoittuu myös muunlaista yhteiskunnallista syrjintää ja väkivaltaa tyttöjä ja naisia kohtaan. ”Kunniaväkivaltaa” kokeneiden naisten kokemusta tulisi kirjoittajan mielestä käsitellä ilman kompromisseja ja hienotunteista ”krimskramssua”. Krimskramssu viittaa turhaan tai ylimääräiseen, eli henkilöhahmojen sekoittuneisuuteen: Leila ja Samira ovat helsinkiläisen lähiön suomenruotsalaisia muslimityttöjä, eivät ”puhtaita” maahanmuuttajahahmoja. Praizovic esittää asian suoraan: ”Jag tycker inte att vita skandinaver ska skriva dessa böcker. Sluta parasitera på *andra kvinnors* berättelser!”² Hän peräänkuuluttaa ”toisenlaista ääntä”, mutta ei kerro sen tarkemmin, mitä se käytännössä tarkoittaisi.³ Yhtäältä kritiikissä on siis kysymys siitä, että

1 ”Epäuskottavasti monikulttuurisuudesta Suomessa. Johanna Holmströmin *Asfaltsänglar* on liian skandinaavinen, tekemällä tehty ja mausteeton”

2 ”Mielestäni valkoisten skandinaavien ei pidä kirjoittaa tällaisia kirjoja. Lopettakaa loisiminen *toisten naisten* (kurs. kirjoittajat) kertomuksissa!”

3 ”Om en på riktigt vill få in andra kulturer i en roman, så krävs *en helt annan röst.*” (”Jos joku oikeasti haluaa saada toisia kulttuureja romaaniiin, tarvitaan *aivan toisenlainen ääni.*” (Kurs. kirjoittajat.)

valkoinen suomenruotsalainen nainen (kirjailija Holmström) ei kykene kuvaamaan uskottavasti muslimitaustaisia tyttöjä, toisaalta siitä, että Samiran ja Leilan kaltaiset kulttuurisesti sekoittuneet henkilöhahmot eivät anna oikeanlaista kuvaa maahanmuuttajataustaisista naisista.

Jo ennen kirjan ilmestymistä ja ennen Praizovicin kriittistä kirjoitusta *Turun Sanomat* (26.3.2013) julkaisi Holmströmin haastattelun, jossa painotettiin, että kirjailijalla on sekä tietoa että kokemusta tarkastelemastaan aiheesta: ”Holmström tietää, mistä kirjoittaa, sillä hän ehti olla naimisissa arabimiehen kanssa kymmenisen vuotta. Sittemmin liitto päättyi eroon.” Varsinaisessa kritiikissä ”Asfalttienkeleiden lento” *Turun Sanomien* Mari Viertola arvioi romaanin merkittäväksi puheenvuoroksi monikulttuurisessa Suomessa ja päättää tekstinsä painokkaasti: ”Naisen ruumis on valloitetun maata ja itsessään ase, ja siksi niiden tyttöjen, jotka jaksavat räyhätä, pitää mennä ulos sellaisten puolesta, jotka eivät itse voi, todistavat Holmströmin sitkeät asfalttienkelit.” Suomalaislehdissä Holmströmin romaanin näkökulmaa pidettiin poikkeuksesta onnistuneena ratkaisuna (ks. esim. von Bonsdorff 2014; Ekman 2013; Hedman 2013; Lindqvist 2013).

Kysymystä siitä, voivatko esimerkiksi tutkijat puhua tietyistä alistetuista ryhmistä, jos heillä itsellään ei ole vastaavanlaisia alistetuksi joutumisen kokemuksia, on puitu feministisessä jälkikoloniaalisessa keskustelussa 1990-luvulta alkaen, ja keskustelu on liittynyt kiinteästi länsimaisissa yliopistoissa tuotetun tiedon kritiikkiin (esim. Mohanty 1999). Ongelmana on se, että jos puheoikeuteen vaaditaan omakohmainen kokemus, voi seurauksena olla keskustelun halvaantuminen. Gayatri Spivak muistuttaa sellaisen tilanteen kestättömyydestä, kun *ainoastaan* jokin tietty ryhmä puhuu jonkin toisen ryhmän puolesta, kuten silloin, kun läntisen maailman intellektuellit puhuvat kolmannen maailman puolesta. (Spivak 1990; Rojola ym. 2000, 308.)

Pohdinnat ”toisen” äänestä ja ”toisen” puolesta puhumisesta liittyvät maahanmuuttajakirjallisuuden yhteydessä usein nimenomaan kysymykseen äänen ja kielen autenttisuudesta. Ruotsissa keskustelua on herättänyt esimerkiksi Jonas Khemirin teoksessa *Ett öga rött* (2003) käytetty kieli, jota toiset ovat pitäneet aitona maahanmuuttajien kielenä, toiset taas ovat korostaneet sen keinotekoisuutta kirjallisena tehokeinona. Yhtenä

ratkaisuna kysymykseen on esitetty sitä, että autenttisuus ymmärrettäisiin nimenomaan kirjalliseksi keinoksi, ei niinkään tekstin laadulliseksi ominaisuudeksi (Behschnitt 2010, 81–90). Tanskalainen Søren Frank (2008) on puolestaan pohtinut maahanmuuttaja- tai maahanmuuttokirjallisuuden edustavuuden ongelmaa ja esittänyt, että maahanmuutosta voivat kirjoittaa uskottavasti muutkin kuin maahanmuuttajataustaiset kirjailijat, sillä kyse ei ole niinkään kirjoittajaposition autenttisuudesta kuin tietystä kirjallisesta muodosta (mt., 1–31; ks. myös Pultz Moslund 2010, 3–6). Magnus Nilsson (2013) on kuvannut prosessia, jossa käsitteet maahanmuuttajakirjallisuus (*invandrarlitteratur*) ja maahanmuuttajakirjailija (*invandrarförfattare*) tulivat kirjalliseen keskusteluun viime vuosisadan lopulla ja kuinka ne sitten on kirjailijoiden, kriitikoiden ja tutkijoiden ankaran kritiikin myötä todettu ongelmallisiksi muun muassa juuri siksi, että ne sisältävät tiettyjä essentialistisia oletuksia maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden myötäsyntyisestä kyvystä toimia monikulttuuristumisen edustajina ja äänitorvina. (Ks. myös Löytty 2015.)

Holmströmin kirja ei ole ainoa Suomessa ilmestynyt romaani, joka tarjoaa aineksia pohdiskella kysymystä ”toisten naisten kertomuksissa loisisemisesta”, kuten Praizovic asian ilmaisee. Sekä Anja Snellmanin *Parvekejumalissa* (2010) että Jari Tervon *Laylassa* (2011) käsitellään musliminaisten kohtaloita uskontojen ja kulttuurien ristipaineissa Suomessa (Rantonen ja Nissilä 2013, 80–83). *Parvekejumalat* (2010) muistuttaa monessa suhteessa *Asfaltsänglaria*; jo kirjojen nimet viittaavat samaan asiaan, kunnia- tai häpeäväkivaltaan. Molemmista kirjoissa on päähenkilöinä tyttöjä, jotka kipuilevat modernin länsimaisen ja islamilaisen elämäntavan välillä ja molemmista löytyy myös muslimieiksi kääntyneitä, islamilaisen ääriajattelun omaksuneita valtaväestön naisia. Snellmanin romaanissa isä ja veljet heittävät perheen sääntöjä uhmaavan tytön alas parvekkeelta, Holmströmin kirjassa taas epäillään, että sairaalassa koomassa makaava Samira olisi kokenut saman kohtalon.

Holmströmin romaanin alkuperäinen nimi saa selityksen Samiran miettiessä:

Hon tänkte på asfaltsänglarna. Deras händer om balkongräcket, fingrar som grep tag och grävde sig in i hår och hud, en del klamrade sig fast och fick fingrarna krossade av en fot, andra hävde sig duktigt över, frivilligt. De hoppade för att överkomma.

Man kallade dem asfaltsänglar, me de var inga änglar, bara fallna flickor som spräckte sig själva och sin längtan över gatorna. De var döda redan innan de träffade marken. Som skal vandrade de omkring, kanske i månader, redan döda. Utan att de själva visste om det. (A, 147.)

Hän ajatteli asfalttienkeleitä. Heidän käsiään parvekkeenkaiteilla, sormia jotka upposivat hiuksiin ja ihoon, osa takertui kiinni kunnes jalka murskasi sormet, osa kapusi yli kiltisti, vapaaehtoisesti. He hyppäsivät jotta pelastuisivat.

Heitä kutsuttiin asfalttienkeleiksi, mutta eivät he mitään enkeleitä olleet, vaan pelkkiä langenneita tyttöjä, jotka pirstoivat itsensä ja kaipuunsa pitkin katuja. He olivat kalmoja jo ennen kuin putosivat maahan. He kuljeksivat ympäriinsä kuin kuori, ehkä kuukausikaupalla, valmiiksi kuolleina. Tietämättä sitä itse. (I, 171.)

Tutkija Hanna Kuusela (2010; 2014) on tarkastellut kunniaväkivallan kuvauksia suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa ja kiinnittänyt huomiota siihen, että moni kriitikko Suomessa näytti lukeneen Snellmanin *Parvekejumalia* pikemmin totuudenmukaisena ajankuvana ja tabujen paljastajana kuin puheenvuorona kiihtyneeseen maahanmuuttokeskusteluun. Vastaanotto herättääkin kysymyksen siitä, missä määrin kaunokirjallisia teoksia luetaan realistisina ja yleistettävänä kuvauksina vaikkapa jostain kulttuurista ja sen ihmisistä. Kuusela huomauttaa, että kulttuurien rajoja ja rajanylityksiä käsitteleville kirjoille näyttäisi olevan tyypillistä, että ne synnyttävät kiistoja kirjailijoiden ja kuvauksen kohteina olevien tai sellaisiksi itsensä tuntevien välillä (Kuusela 2014, 26.), mikä käy ilmi myös Holmströmin romaanista käydyssä keskustelussa. Kyse on vakiintuneesta realistisesta lukutavasta, joka säätelee lukijoiden tapaa ymmärtää kirjallisuuden ja sen kuvaaman todellisuuden välistä

suhdetta. Tällainen realismiin pohjaava kirjallisuuskäsitys selittää osin myös kriitikko Praizovicin reaktiota Holmströmin romaaniin.

Yhdessäkään Kuuselan käsittelemistä kritiikeistä ei nähdä ongelmaksi sitä, että kirjan kirjoittaja ei itse ole muslimi tai maahanmuuttaja-taustainen vaan valtakulttuurista edustava valkoinen nainen, jolla ei ole omakohtaisia kokemuksia elämisestä muslimityttöinä maallistuneessa Suomessa.⁴ Suomalaiskriitikot eivät kyseenalaistaneet ”valkoisen” kirjailijan *Parvekejumalien* maahanmuuttajaäänen autenttisuutta, vaan päinvastoin kehuivat romaanin avaavan suomensomalien näkökulman todellisuuteen. Sama linja jatkui seuraavana vuonna ilmestyneen Jari Tervon *Laylan* (2011) kohdalla: *Helsingin Sanomien* kriitikko, Antti Majander, kehuu romaania painavaksi ja tärkeäksi puheenvuoroksi ja painotti vielä erikseen, miten alistetut ryhmät ”kaipaavat” rohkeita puolestapuhujia (Majander 2011). *Hufvudstadsbladetissa* kritisoitiin Tervon romaanin huolimattomuusvirheitä, mutta muuten romaania pidettiin tärkeänä puheenvuorona (Ingström 2011). Sen sijaan kurditaustainen juristi ja tietokirjailija Husein Muhammed (2011) arvosteli Tervon kirjaa niin kurdien elämää koskevien vääränlaisten mielikuvien herättämisestä kuin ilmeisistä asiavirheistä.⁵ Kun kirjailijalta itseltään kysyttiin asiasta, hän vetosi oikeuksiinsa fiktion sepittäjänä ja huomautti, ettei kirjojen henkilöahmoja pitäisi arvioida sen perusteella, miten ne onnistuvat edustamaan jotakin tiettyä ryhmää (Salmi 2011; ks. myös Rantonen & Nissilä 2013, 89–90).

Se, mikä on yhteistä Tervon *Laylalle*, Snellmannin *Parvekejumalille* sekä samoihin aikoihin ilmestyneelle Leena Lehtolaisen romaanille *Minne tytöt kadonneet* (2010) on se, että ne kaikki ovat valtaväestöön kuuluvien kirjailijoiden luomia uhritarinoita (Rantonen ja Nissilä 2013, 80–82). Holmströmin romaanin päähenkilötöt eivät sitä vastoin asetu lainkaan suoraviivaisesti tällaisen uhritarinan konventioihin.

4 Asia tosin nousee esiin Kuuselan (2010) omassa *Voima*-lehdessä ilmestyneessä tekstissä, joka ei ole varsinainen kirja-arvio vaan katsaus siihen, mitä *Parvekejumalista* oli toistaiseksi lehdissä sanottu.

5 Ks. tarkemmin Hypén (2015, 407–416), jossa *Laylan* kritiikit käydään läpi alaluvussa ”Kurdikuvausten monikulttuurinen vastaanotto”.

Moninkertaiset erot: suomenruotsalaiset muslimitytöt stadilaisessa lähiössä

Ennen Praizovicin arviota ja sitä seurannutta keskustelua verkkolehti *Kiiltomadossa* ilmestyi paneutunut arvio Holmströmin romaanista otsikolla ”Den postmoderna gatans lag”. Arvion kirjoittaneen Kaj Hedmanin mukaan *Asfaltsänglar* on yhteiskunta-analyysi, johon onnistuneesti sekoittuu arkipäiväinen realismi: ”kan sägas vara en analys och en vision av allt det goda och det onda i ett postmodernt finländskt urbant samhälle. Religiös och etnisk mångfald stöts där mot fundamentalism, rasism och trångsynthet på olika håll. Polisen, skolan och myndigheterna i allmänhet har i Holmströms roman tappat greppet.”⁶ Hedman luonnehtii teosta todelliseksi yhteiskuntaromaaniksi ja painottaa sen lähiöelämään ja urbaaniin sekoittuneisuuteen liittyviä teemoja. Samaa näkökulmaa korostivat myös sekä *Hufvudstadsbladetin* (Ekman 2013) että *Ny Tidin* (von Bonsdorff 2014) kriitikot.

Kun Praizovicin arvioissa ja sen synnyttämässä keskustelussa keskiyttiin yksinomaan maahanmuuttajuuteen ja romaanin kirjoittamiin uskonnollisiin ja poliittisiin kysymyksiin, nousee *Kiiltomadon* arvioissa esille erityisesti suomenruotsalaisuus. Kaj Hedman alleviivaa arvionsa lopussa tätä aspektia: ”*Asfaltsänglar* är framför allt en finlandssvensk roman om livet bland finlandssvenska ungdomar och deras föräldrar, oberoende av hur mycket etniskt differentierade inslag man har i sig själv, i sin historia.”⁷

Holmströmin romaanin päähenkilöissä risteytyy monenlaisia eroja. Sen kerronta rakentuu siskosten eri aikatasoilla liikkuvien tarinoiden varaan. Kerronnalliset äänet poikkeavat toisistaan: isosisko Samiran osuus on kerrottu kolmannessa persoonassa ja tapahtumat sijoittuvat syksyyn 2005 eli aikaan, jolloin Samira on karannut kotoaan ja alkaa

6 ”[...] voidaan sanoa olevan sekä analyysi että visio kaikesta suomalaisen postmodernin urbaanin yhteiskunnan hyvästä ja pahasta. Uskonnollinen ja etninen moninaisuus törmäävät fundamentalismiin, rasismiin ja kapeakatseisuuteen eri puolilla romaanin maailmaa. Poliisi, koulu ja viranomaiset yleensä ovat menettäneet Holmströmin romaanissa otteensa.”

7 ”*Asfalttienkelit* on ennen kaikkea suomenruotsalainen romaani suomenruotsalaisen nuorison ja heidän vanhempensa elämästä. Riippumatta siitä, kuinka paljon etnisesti erilaistuneita piirteitä kukin heistä kantaa itsessään ja historiassaan.”

asua omillaan. Pikkusisko Leila saa oman äänen minämuotoisessa kerroksessa kaksi vuotta myöhemmin syksyllä 2007. Genreltään romaani muistuttaa nuortenromaania: päähenkilöt ovat murrosikäisiä tai aikuisuutta lähestyviä tyttöjä, ja heidän keskinäiset välinsä, seurustelusuhteensa ja koulu ovat kirjassa keskeisellä sijalla. Romaani asettuu aikuisten ja nuorten kirjallisuuden välimaastoon, eräänlaiseksi lajisekoitukseksi: ”Ja juuri tässä kirjailija onnistuu niin erinomaisesti, että sekin on merkityksetöntä, luokitellaanko teos nuorten vai aikuisten kirjallisuudeksi.” (Viertola 2013.)

Ruotsissa Holmströmin romaanista käyty keskustelu kiertyi lopulta maahanmuuttajateeman ympärille, mutta teema oli hyvin kapeasti määritelty. Keskustelussa nousi esiin vain yksi aihe: kunniaväkivalta. Monien yhteisten teemojen ja aiheiden perusteella *Asfaltsänglarin* voi sijoittaa samaan joukkoon ruotsinsuomalaisten naiskirjailijoiden lähiökuvausten kanssa.⁸ Holmströmin romaanissa on paljon samaa kuin Susanna Alakosken *Svinalängornassa* (2006; *Sikalat*) ja Eija Hetekivi Olssonin *Ingenbarnslandissa* (2012; *Tämä ei ole lasten maa*), sillä niissä kaikissa kuvataan koulumaailman arkea ja sosiaalista vallankäyttöä, (seksuaalista) väkivaltaa, monikielisyttä ja kielipuolisuutta. Kaikissa niissä ääneen pääsevät kielellistä ja etnistä vähemmistöä edustavat nuoret tytöt, jotka työstävät identiteettiään sekä perheensä taustaa että ympäröivää yhteiskuntaa vasten. Kirjojen sisältämä yhteiskunta-analyysi osoittaa etnisyyden ja luokan tiiviit yhteydet. (Vrt. Nilsson 2010.)

Näille lähiökuvauksille on myös tyypillistä, että niissä toisaalta korostetaan koulun institutionaalista vastuuta, toisaalta taas paljastetaan koulun harjoittama määrittelyvalta, jolla oppilaat kategorisoidaan erilaisiksi etnisiksi, kielellisiksi ja uskonnollisiksi ryhmiksi. Maahanmuuttajaksi kategorisoiminen näkyy *Asfaltsänglarissa* koulumaailman kuvauksen

8 Ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden paikka muun Ruotsissa ilmestyneen ”maahanmuuttajakirjallisuuden” joukossa ei ole aina ollut selvä. Norjalainen Ingeborg Kongslien julkaisi vuonna 2005 artikkelin, jota on luonnehdittu kenties ensimmäiseksi tutkimustekstiksi, jossa ”monikulttuurinen tai maahanmuuttajakirjallisuus” Skandinaviassa nostetaan tutkimusaiheiden joukkoon omana kirjallisuudenlajinaan. Siinä Kongslien ei mainitse ruotsinsuomalaisia kirjailijoita lainkaan (Löytty 2015). Ruotsinsuomalaista kirjallisuutta ei ole ylipäätään pidetty sen enempää Ruotsin kuin Suomen kirjallisuutena, vaan se on jäänyt ikään kuin kahden kirjallisuusalueen väliin. Eila Rantosen ja Matti Savolaisen mukaan ruotsinsuomalainen kirjallisuus voidaan nähdä jopa omana kirjallisena kategoriana. (Rantonen ja Savolainen 2010, 79–80; ks. myös Melkas 2016.)

lisäksi myös kohtauksessa, jossa Samira on pikaruokaravintolan työhaastattelussa. Henkilöstöjohtaja ilmoittaa Samiralle haastattelun aluksi, että ”Mäkkärissä” ei värillä ole väliä:

- Mäcken, sade han, är ett ställe där vi verkligen inte ser på hudfärgen då vi anställer folk.
  - Så trevligt, hade hon svarat. Och du berättar det här för att...?
  - Nå, hade han sagt. Det kan ju alltid vara bra att klargöra, helt så här från början.
  - Tror du att jag är rasist? frågade hon. Jag har inget emot att jobba med invandrare.
  - Ja, men du är ju... ja, hade den unge mannen svarat och blicken hade flackat över hennes ansikte och hår. Sedan hade han tystnat.
  - Jag är finlandssvensk, hade Samira sagt, och den unge mannen återfann sin fästpunkt mitt emellan hennes ögonbryn.
  - Ja, ja. Just det. På det sättet är det ju samma sak. Med språkproblem och sånt, menar jag. Då satt Samira tyst en stund.
  - Ei vittu... sade hon sedan, och tillade: Det är finska. (A 109–110)
- Mäkkäri, oli pomo sanonut, – on paikka, jossa ei todellakaan tuijoteta ihonväriä silloin kun palkataan ihmisiä.
- Sepä hienoa, oli Samira vastannut. – Ja sinä kerrot tämän, koska...?
- Nooo, oli pomo sanonut. Se on kai hyvä tehdä selväksi, näin ihan alkajaisiksi.
- Luuletko sinä, että minä olen rasisti? kysyi Samira. – Minulla ei ole mitään sitä vastaan, että työskentelen maahanmuuttajien kanssa.
- Niin, mutta sinä kun olet... Niin, oli nuori mies vastannut, ja katse oli harhaillut Samiran kasvoilla ja hiuksissa.
- Sitten pomo oli vaiennut.
- Minä olen suomenruotsalainen, oli Samira sanonut, ja silloin nuorimies oli löytänyt kiintopisteen Samiran kulmien välistä.
- Niinpä niin. Juuri niin. Sehän on siinä mielessä sama asia. Siis tarkoitan kieliongelmien kanssa ja muutenkin.
- Silloin Samira oli istunut hetken hiljaa.
- Ei vittu..., sanoi hän sitten. – Se on suomea. (I 123–124.)

Samira härnää edistyksellisenä itseään pitävää pomoa teeskentelemällä, ettei ymmärrä tämän tarkoittavan hänen ihonväriään ja asettumalla näin tämän kanssa samaan ”kantasuomalaisen” positioon: ”Luuletko sinä, että minä olen rasisti?” Pomon harjoittamaa määrittelyvaltaa ajatellen Samiran ele on valtauttava, sillä hän valitsee taktisesti toisen (vähemmistö) aseman kuin minkä pomo hänelle tarjoaa: ”Minä olen suomenruotsalainen”. Kun pomo rinnastaa maahanmuuttajat ja suomenruotsalaiset sanomalla, että ”kieliongelmiensa kanssa ja muutenkin” ne ovat ”sama asia”, hän määrittelee erilaisuuden joka tapauksessa ongelmaksi riippumatta siitä, oliko kyse suomenruotsalaisista tai maahanmuuttajista.

Kun Samira julistautuu suomenruotsalaiseksi, hän tulee samalla korostaneeksi kielen merkitystä (ryhmä)identiteetille. Tätä identifiointia alleviivaa hänen loppukommenttinsa, jossa hän turvautuu suomenkieliseen voimasanaan – käyttämälleen slangille tyypilliseen ilmaukseen – ja selittää sitten pikaruokalan pomolle: ”Det är finska.” Lyhyessä haastattelussa Samira onnistuu ottamaan omaa identiteettiään koskevan määrittelyvallan itselleen, osoittamaan pomon käyttämien kategorioiden ongelmallisuuden ja kääntämään lopulta johtajan ja alaisen välisen hierarkian ympäri.

Kirjan henkilöhahmojen käyttämä sekakieli voidaan nähdä deterritorialisoivaksi keinoksi, jolla kirjassa paitsi osoitetaan nykyhelsinkiäisen muslimityön identiteetin monikerroksisuus, myös kielen perustavalla tavalla hybridi luonne ja liikkuvuus. Koska sekakieli toimii merkinä identiteetin sekoittuneisuudesta, on harhaanjohtavaa puhua romaanin ”äänestä” yksikössä. Myös kerronnallisesti romaani on vähintään kaksikielinen, kun sisarten erilaiset äänet vuorottelevat. Jos romaani luokitellaan ensisijaisesti ”maahanmuuttokirjallisuudeksi”, siitä kuunnellaan vain yhdenlaista ääntä: oletetun maahanmuuttajan ääntä. Tällaista oletettua yksinäisyyttä vastustaa tai purkaa myös romaanin sekakieli.

Kielen merkitys keskeisenä osana identiteettiä ja samalla myös ihmisiä toisistaan erottelevana tekijänä näkyy monin tavoin Holmströmin romaanissa. Siksi on tärkeää huomata, että siinä puhutaan *monikielistä slangia*, jossa alueen ruotsinkielisten nuorten puheeseen sekoittuu suomea ja toisinaan myös arabiaa. Slangi saa monimuotoisuutensa ruotsin- ja suomenkielen sekakäytöstä, mutta suomennoksessa on käytetty niin

sanottua kotouttavaa käännsstrategiaa (ks. esim. Venuti 2013), eli ruotsinkielisessä alkutekstissä mainitun vittu-sanan vieraannuttavaa efektiä ei ole pyritty millään tavoin toistamaan suomennoksessa:

- Måste homma en juttu.
- Vadå för juttu? ropar hon [Linda], men då har jag redan backat tillräckligt många steg för att det där bandet, kontakten mellan oss ska slakna tillräckligt mycket. [...]
- Leila! vrålar hon så att rösten smulas sönder, och sedan: Vittu! (A 68.)

- Pitää hoitaa yksi juttu.
- Mikä ihmeen juttu? hän [Linda] huutaa, mutta silloin olen jo peruuttanut tarpeeksi monta askelta, niin että se side, kontakti meidän välillämmme, höltyy tarpeeksi paljon. [...]
- Leila, hän parkuu, niin että ääni särkyä, ja sitten: – Vittu! (I 77)

Kotona puheeseen sekoittuu vähän väliä ruotsin- ja suomenkielisiä lukijoita vieraannuttavia arabiankielisiä sanontoja tai huudahduksia, jotka on suomennoksessa jätetty näkyviin, joskin hieman kirjoitusasua kotouttamalla:

Varje gång vi åker iväg för att träffa mormor säger mamma att den här gången, den här gången ska hon, *insha'Allah*, inte tappa humöret. [...] Det fortsätter också fint när mamma synar björkarna i hopp om musöron och tackar Gud för allt det fina med ett *masha'Allah*, men så lågt att mormor inte ska höra för mormor tycker inte om när mamma pratar arabiska fast det är Guds språk. (A 21.)

Aina kun me lähdemme mummin luo kylään, äiti sanoo, että tällä kertaa – juuri tällä kertaa – hän ei *insallah*, hermostu. [...] ja äiti tutkii koivujen hiirenkorvia ja kiittää Jumalaa kaikesta kauniista sanoen *masallah*, mutta niin hiljaa ettei mummi kuule, koska mummi ei tykkää kun äiti puhuu arabiaa vaikka se onkin Jumalan kieli. (I 23–24.)

De hade börjat förbereda sina bröllop redan innan de fick sin första, fotsida *khimar* någon gång i tolvårsålder när killarna vid husknutarna började kalla dem för horor. (A 32.)

He olivat alkaneet valmistella häitään joskus kaksitoistavuotiaana, jo ennen kuin saivat ensimmäisen maata viistävän *khimarin* ja nurkkakunnan pojat alkoivat haukkua heitä huoriksi. (I 36.)

Romaanin päähenkilötytöt lukeutuvat siis itähelsinkiläisen lähiön ruotsinkieliseen vähemmistöön eivätkä edusta yksioikoisesti vain tiettyä uskonnollista tai maahanmuuttajaryhmää. Tämän kiteyttää osuvasti *Turun Sanomien* kriitikko Viertola arvioidessaan, että päähenkilöiden maahanmuuttajataustaisuus romaanissa on ”samalla tärkeää ja merkityksetöntä”. Vaikka kirjassa voidaan islamilaista kulttuuria naisten kannalta, siinä myös näytetään, ”miten samanlaista rämpimistä naiseksi kasvaminen on kulttuurieroista huolimatta”. (Viertola 2013.) Esittämällä positiivisessa valossa sen, että Holmströmin kirja häivyttää näkyvistä etnisiä ja uskonnollisia eroja, Viertola siis tekee hyveen juuri siitä, mitä Praizovic kirjoituksessaan kritisoi.

Erilaiset lukutavat ja kirjallisuuden ”ääni”

Ruotsissa *Asfaltisänglarin* synnyttämässä keskustelussa korostui romaanin poliittinen viesti. Kirjailija kutsuttiin jopa television debattiohjelmaan keskustelemaan kirjallisuuden ”toiseuksista”. Vastaanotosta käy selvästi ilmi, miten kirjallisuuden lukeminen jonkin asian tai ihmisryhmän äänitorvena vaikuttaa tulkintoihin. Poliittinen lukutapa nostaa kirjallisuuden osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua ja kulttuurisia kiistoja. Vaikka romaanin ympärillä käyty keskustelu osoittaa, että kirjallisuudella on edelleen mahdollista vaikuttaa kulttuurisiin jäsennyksiin, lukutavan kääntöpuolena on, että tendenssimäiset tulkinnat rajaavat teoksen yhden asian tai yhden kansanosan ääneksi. Samalla ne sivuuttavat sen muut puolet, kuten kaunokirjallisuuden ilmaisulle tyypilliset keinot ja konventiot sekä ylipäänsä romaanitaiteen moniäänisyyden.

Tähän viitattiin myös Praizovicille osoitetuissa kommenteissa sekä suomenruotsalaisessa että ruotsalaisessa lehdistössä. Philip Teir (2013) kommentoi keskustelua *Hufvudtadsbladetissa* otsikolla ”Vem får skriva vad?” ja esittää kärjistäen kaunokirjallisuuden kuolevan, mikäli aiheita ryhdytään rajaamaan: ”Om en skönlitterär författare inte får skriva om erfarenheter utanför sin egen horisont slutar det med att vi snart inte har någon skönlitteratur alls.”⁹ Ruotsissa taas Praizovicin vaatimuksia verrattiin jopa totalitarismiin, kun *Svenska Dagbladetin* Kaj Schueler (2013) huomautti, että vaatimukseen sisältyvä portinvartijamentaliteetti muistuttaa 1970-luvun keskusteluilmapiiiriä.

Kirjallisuus on ollut ruotsalaisessa kulttuurisessa keskustelussa usein keskeisessä roolissa silloin, kun aiheena on ollut yhteiskuntaluokkien väliset suhteet tai etnisten ryhmien suhteet valtakulttuuriin (esim. Nilsson 2010). Esimerkiksi ruotsinsuomalaisen Susanna Alakosken *Svinalängorna* havahdutti Ruotsin kulttuurikentän keskustelemaan yhteiskuntaluokan merkityksestä ja köyhyydestä hyvinvointivaltiossa (Nilsson 2010: 159–175; Kivimäki & Rantonen 2011: 144–145; Melkas 2016). Holmströmin ja Alakosken kirjojen tapauksissa kiinnostavaa on, että keskustelujen herättäjinä Ruotsissa toimivat ruotsinsuomalainen romaani ja suomenruotsalainen romaani, eli ”kulttuurien” leikkauspisteeseen eri tavoin sijoittuvat ylijarjaiset teokset. Romaanit todistavat myös Ruotsin ja Suomen yhteenkietoutuneesta lähihistoriasta, jossa yhtäältä Ruotsi on toiminut suomalaisen maahanmuuton kohteena jo 1960-luvulta alkaen ja toisaalta yhteisestä kirjallisuuden perinteestä, jonka perusteella monet suomenruotsalaiset kirjailijat on Ruotsissa nähty luontevaksi osaksi ruotsalaisen kirjallisuuden kenttää.

Praizovicin esittämä vaatimus kuulla maahanmuuttajia itseään eikä vain heidän edustajiaan kertoo myös maahanmuuttajataustaisten ruotsalaisten vahvasta asemasta ja siirtolaiskysymyksille annetusta tilasta yhteiskunnallisessa keskustelussa. ”Kantäväestöön” kuuluvien kirjailijoiden maahanmuuttajanaisia kuvaavien romaanien vastaanotto Suomessa vihjaa siihen suuntaan, että täällä ei ole herkistytty kysymykselle

9 ”Jos kirjailija ei saa kirjoittaa horisonttinsa ulkopuolella olevista kokemuksista, ei meillä pian enää ole kaunokirjallisuutta.” (Ks. myös Hertzberg 2013.)

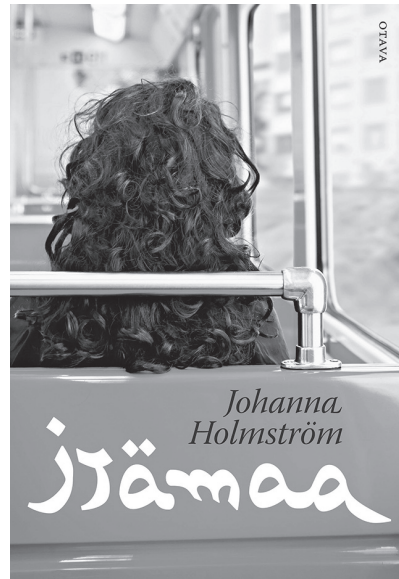
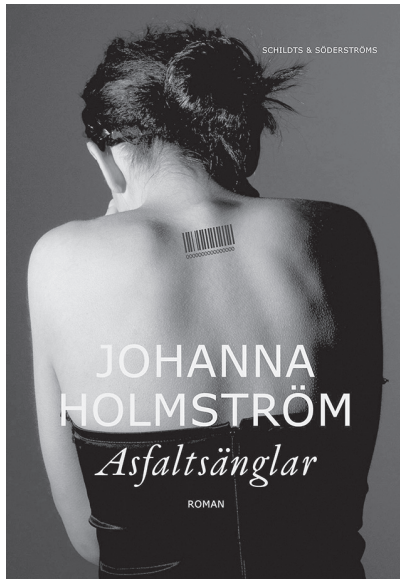
maahanmuuttajien äänen kuulumisesta samalla tavalla kuin Ruotsissa.¹⁰ Ruotsissa käydyssä keskustelussa Holmströmin romaanissa ei puolestaan ole nähty niitä eroja, jotka rakentuvat romaanin maailmaan suomenruotsalaisuuden myötä. Kiistäessään suomenruotsalaisen kirjailijan oikeuden puhua toiseutetussa asemassa olevan maahanmuuttajan äänellä ruotsalaiskritikko Lidia Praizovic ei tule pohtineeksi, millä tavoin *Asfaltsänglarin* hahmot ovat ”toisia” suhteessa kertomuksen kontekstiin, Suomeen, ”Suomensuomeen” ja ”Suomenruotsiin” (Svenskfinland), Helsinkiin, lähioon – tai oikeastaan kaikkien näiden sekoitukseen.

Kun kyse ei ole homogeenisena pidetyn ryhmän jäsenistä, oletus henkilöhahmojen tai heidän äänensä edustavuudesta käy mutkikkaaksi, ellei peräti mahdottomaksi. Spivakin mukaan ”jos alistettu saa äänen, hän lakkaa olemasta alistettu” (Spivak 1990, 158. sit. Rojola ym. 2000, 299), jolloin sellaista alistetun ääntä, jota Praizovic kaipaa, ei voi kuulla. Kriitikko siis kysyy, kenellä on oikeus käyttää toisten naisten ääntä kirjallisuudessa, mutta hän ei pohdi sitä, kenellä on valta nimetä ja määritellä nuo toiset naiset, joiden äänen käyttämisestä olisi syytä olla huolissaan. Jos ajatellaan *Asfaltsänglarin* siskoksia Leilaa ja Samiraa, he eivät ole vain yhdellä tapaa ”toisia”, eli he eivät edusta ainoastaan yhtä ja yhtenäistä etnistä, kielellistä tai kulttuurista vähemmistöä.

Ruotsin lukemiskontekstissa Leilan ja Samiran ”maahanmuuttajataustaisuus” näyttäisi peittävän heidän suomenruotsalaisuutensa ja yhteiskuntaluokkansa, puhumattakaan erilaisten identiteetti-positioiden sekoituksista. Praizovic tuo arvionsa lopussa painavasti esiin sen, miten teoksessa äänen saavat vain sekaidentiteettiset, kotoutuneet hahmot, kun taas ”hundraprocentiga blattarna”,¹¹ kuten siskosten isä ja Samiran Iraniin palaava ystävätär, jäävät kirjassa kokonaan ilman omaa ääntä.

10 Tätä kirjaa viimeistellessämme keskustelua on alettu vihdoinkin käydä myös Suomessa. Sen aloitti Ruskeat tytöt -blogia (<http://www.lily.fi/blogit/ruskeat-tytot>) pitävän Koko Hubaran poleeminen kirjoitus *Othe(i)ron* (8.2.2016), joka käsittelee Finlandia-palkinnon voittaneen Laura Lindstedtin romaania *Oneiron* (2015). Kulttuurisen omimisen (*cultural appropriation*) käsitteeseen viitaten Hubara syyttää kirjailijaa samantapaisesta loisimisesta toisten naisten tarinoissa kuin Praizovic Holmströmiä. Hubaran kiihkeää keskustelua herättänyt kirjoitus tuo esiin valkoisten ”kantasuomalaisen” naisten sokean pisteen samoin kuin ”toisen” hyväksikäytön itsen peilinä kirjallisuudessa.

11 ”Sataprosenttiset mutakuonot”. Itsekin maahanmuuttajataustainen Praizovic käyttää tässä nimeämisessä (en blatte) taktiikkaa, jonka avulla pyritään neutralisoimaan tiettyyn vähemmistöön kohdistuva halventava kielenkäyttö ottamalla se osaksi omaa, arkista kielirepertoaria.

Toisaalta voi ajatella niinkin, että Holmström todentaa kirjassaan Spivakin esittämän ajatuksen siitä, että alistetun ääntä ei voi kuulla ja että vasta sekoittuminen valtaväestöön mahdollistaa tuon äänen kuulumisen. On syytä kysyä, johtuuko äänen kuulumattomuus siitä, että tekstissä omaksutaan, toistetaan ja vahvistetaan yhteiskunnassa vallitsevaa tilannetta, jossa maahanmuuttajan ääni ei kuulu, vai onko kyse tarkoituksellisesta tehokeinosta, jonka avulla tehdään näkyväksi alistussuhteita.

Tulkinta- ja lukemiskontekstien eroja voi havainnollistaa vertailemalla romaanin ruotsinkielisen alkuperäisteoksen ja suomenkielisen käännöksen kansikuvia sekä nimiä. *Asfaltsänglarin* (2013) kanteen on kuvattu kyyristyneessä asennossa oleva nainen, josta näkyy osittain paljas selkä, takaraivo sekä niskaan tatuoitu EAN-viivakoodi. Myös *Itämaan* (2013) kannessa nähdään takaapäin kuvattu naishahmo, joka istuu Helsingin metron oranssilla penkillä. Toisin kuin *Asfaltsänglarin*, *Itämaan* kannen naisella hiukset ovat auki. Tummat, pitkät ja kiharat hiukset on helppo yhdistää ”itämaista” kotoisin oleviin maahanmuuttajanaisiin. Vaikka

kirjojen kansissa on sama aihe, niiden tyylit ja tunnelmat poikkeavat suuresti toisistaan. Suomenkielisen version kannessa metrovaunun ikkunasta näkyvä kerrostalo viittaa teoksen miljööseen, itähelsinkiläiseen lähiöön. Siinä missä metro voidaan tulkita matkustamisen tai liikkumisen metaforaksi, ruotsinkielisen version mustaa ja valkoista hyödyntävä valokuva tuo mieleen naisen tuotteisuutta korostavan anonyymin hahmon, ja korostaa kaikessa asetelmallisuudessaan pysähtyneisyyttä. Kannet myös alleviivaavat eri asioita: suomenkielinen sosiaalista ympäristöä, ruotsinkielinen tuotetta.

Kansikuvien ohella myös erikielisten versioiden nimien voidaan ajatella kytkeytyvän erilaisiin tulkintakonteksteihin. Asfalttienkeliä merkitys auennee lukijalle vasta kirjaa lukiessa, mutta sanana se saattaa herättää jopa romanttisia mielleyhtymiä. Kirjan takakansitekstistä tosin jo selviää, että sana viittaa ”häpeäväkivaltaan”, eli siihen, kun liias- ta länsimaistumisesta syytetyt muslimitytöt heitetään parvekkeelta alas asfalttiin; mielleyhtymä saattaa johtaa niin kutsuttuihin lumienkeleihin ja parvekkeelta pudotetun tytön jättämään jälkeen maassa. Suomennoksen nimi, arabiaa muistuttavin kirjasimin ladottu ”Itämaa”, vie ajatukset helposti eksoottiseen orienttiin, mutta se voidaan ymmärtää myös viittauksena Helsingin itäisiin lähiöihin: metro on Helsingissä selkeästi ”idän” tunnuskuva.

Romaanien nimet vetävät lukijaa hyvin eri suuntiin, kun ruotsinkielinen keskittyy hahmoon, asfalttienkeliin, ja suomenkielinen osoittaa paikkaa, Itämaata. Ruotsinkielisen kannen hahmo suorastaan pakottaa lukijan kiinnittämään huomion alistuneisuuteen ja ”äänettömyyteen”, kun mustaan korsettiin kääriytyneen kyyristelevän naisen hahmo on katsojaan selin. Paljas selkä viivakoodeineen kutsuu lisäksi näkemään naisen kauppatarviana, jonka voi merkitä ja omistaa. Suomenkielisen *Itämaan* kannessa päivänvalossa kylpevä oranssi metrovaunu tummattukaisen naisen hahmoineen on valoisampi ja arkisempi. Kansien vertailu osoittaa, kuinka nimi ja visuaaliset elementit voivat ohjata lukijoita kiinnittämään huomioita erilaisiin ääniin ja teemoihin. Siksi kannet ovat tärkeä osa lukemis- ja tulkintakontekstin rakentumisen mekanismeja.

Liikkuvat merkitykset

Kysymys siitä, kenen ääni kirjallisuudessa milloinkin kuuluu, johti meidät pohtimaan lukemiskontekstien merkitystä tulkinnolle. Kirjallisuuden merkitykset ja tulkinnat rakentuvat nekin monenlaisten äänien kautta, joita voi kuulla kirjallisuuden herättämässä keskustelussa, niin kirja-arvioissa kuin tutkimuksessa. Arvostelut ja niistä käytävät keskustelut kehystävät teoksia ja tarjoilevat lukijoille vaihtoehtoisia tulkintakonteksteja. (Vrt. Koivunen 2012, 185–209; myös Kovala 2007, 176–200.) Arvostelut myös muovaavat teosta, ohjailevat lukemisen tapoja ja jähmettävät ja alleviivaavat joitain piirteitä sekä häivyttävät toisia. Lisäksi havainnoilla on taipumus hakeutua tutuille urille, jolloin samanlaisina toistuvat kehystykset pysäyttävät merkityksen paikoilleen. (Felski 2011, 589.) Vastaanoton vertailulla on mahdollista valottaa kontekstien erilaisia asenteita ja arvoladattuja puhetapoja. Kuten Kristina Malmio (2015, 154–155) esittää, kirjalliset debatit eivät ole vain vastakkaisten mielipiteiden ilmaisuja vaan monimutkaisia suhteita, joissa paitsi keskustellaan arvoista myös tuotetaan niitä.

Kun kyse on Holmströmin romaanin kaltaisesta ylijärjestyksen tematiikkaa monella tapaa artikuloivasta teoksesta, vastaanotto kiinnittyy helposti johonkin tiettyyn tulkintakehykseen, kuten kirjailijan sosiokulttuuriseen asemaan tai taustaan (esim. Nissilä 2009), teoksen tapahtumaympäristön kansalliseen kontekstiin tai vaikkapa siihen, mihin lajiin teoksen ajatellaan kuuluvan. Koska ylijärjestyksen tematiikasta on kiihtyneen maahanmuuton myötä kehkeytynyt niin keskeinen kirjallisuuden aihe Ruotsin lisäksi nyttemmin myös Suomessa, tutkimuksen kannalta voisi olla syytä pohtia ”maahanmuuttokirjallisuuden” lajin käyttökelpoisuutta nimenomaan aiheen, ei tekijän mukaan määriteltynä. (Ks. esim. Rantonen ja Nissilä 2013, 76–91; Löytty 2015.)

Holmströmin romaani kytkeytyi lukutavassamme osaksi maahanmuutto- ja kunniaväkivaltakeskustelua ja sen jälkilaineissa osaksi laajempaa pohdiskelua kaunokirjallisuuden yhteiskunnallisesta roolista sekä esteettisistä kriteereistä ja keinoista kulttuurisella kentällä. Polttopisteessämme ollut Praizovicin arvio siis deterritorialisoi romaanin ”kansallisesta” ja reterritorialisoi sen keskusteluun valkoisen skandi-

naavin etuoikeuksista ja valta-asemasta kulttuurisen kentän ”äänenä”. Holmströmin romaanin ”sanoma” ja merkitykset, joiden vaihtelua olemme seurailleet tässä luvussa, määräytyvät eri tavoin erilaisissa lukemis-konteksteissa mutta eivät kytkeydy mihinkään pysyvästi.

Eettistä kysymystä siitä, kenellä on oikeus puhua kenenkin puolesta tai äänellä, ei tässä luvussa ratkaistu. Sen pohtiminen on kuitenkin tärkeää sekä yhteiskunnallisen että metodologisen keskustelun kannalta. Kirjallisuuden kannalta on olennaista, että vilkkaat keskustelut romaanien ympärillä nostavat esille yhteiskunnallis-sosiaalisesti tärkeitä aiheita ja todistavat näin kirjallisten kuvitelmien merkityksestä. Holmströmin romaani on havainnollinen esimerkki siitä, kuinka kirjallisuudessa – ja kirjallisuudella – on mahdollista deterritorialisoida suomalaisuutta ja sotkea ajatusta kansallisen kulttuurin erillisyydestä ja sisäisestä eheydestä.

ARVIOT JA KRITIIKIT:

Berg, Aase 2013: Inget mindre än en stjärna. *Dagens Nyheter* 6.5.2013.

von Bonsdorff, Anna 2014: Om flickor och frihet. *Ny Tid* 22.4.2014.

Ekman, Michel 2013: Religion som både tröstar och splittrar. *Hufvudstadsbladet* 20.3.2013.

Hedman, Kai 2013: Den postmoderna gatans lag. *Lysmasken/Kiiltomato* 31.5.2013.

Hertzberg, Lars 2013: Betänkligheter: Vad kan man skriva om? Tankar inspirerade av Philip Teir.

<http://betankligheter.blogspot.fi/2013/08/vad-kan-man-skriva-om-tankar.html> (luettu 28.10.2015)

Ingström, Pia 2011: Slarvigt men viktigt om hedersmord. *Hufvudstadsbladet* 28.10.2011.

Lindqvist, Marit 2013: Asfaltsänglar om fångenskap och frigörelse. *Svenska Yle* 18.3.2013

Majander, Antti 2011: Mies, ryhdy naisen asialle. *Helsingin Sanomat* 2.9.2011

Muhammed, Husein 2011: Jari Tervo kirjoittaa hatarin tiedoin. <http://huseinmuhammed.puheenvuoro.uusisuomi.fi/84961-jari-tervo-kirjoittaa-hatarin-tiedoin> (luettu 26.10.2015)

Praizovic, Lidija 2013: Inte trovärdigt om mångkultur i Finland. *Aftonbladet* 15.5.2013 (<http://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article16776157.ab> (luettu 26.10.2015))

Persson, Magnus 2013: Johanna Holmström djupdyker i vår tids mest kontroversiella ämnen. *Svenska Dagbladet* 5.5.2013 (http://www.svd.se/kultur/litteratur/johanna-holmstrom-djupdyker-i-var-tids-mest-kontroversiella-amnen_8144124.svd (luettu 27.10.2015))

Salmi, Virpi 2011: Mitäs feministejä sitä ollaan. *Tulva* 4/2011. <http://www.tulva.fi/index.php?k=115896> (luettu 27.10.2015)

Schueler, Kai: Självsäkerheten får debatten att gå i stå. *Svenska Dagbladet* 3.8.2013.

Teir, Philip 2013: Vem får skriva vad? *Hufvudstadsbladet* 13.8.2013.

Viertola, Mari 2013: Asvalttienkeleiden lento. *Turun Sanomat* 4.4.2013. <http://www.ts.fi/kulttuuri/kirjat/469809/Asvaltlienkeleiden+lento> (luettu 27.10.2015)

KIRJALLISUUS

- Alakoski, Susanna 2006: *Svinalängorna*. Bonniers, Stockholm.
- Behschnitt, Wolfgang 2010: The Voice of the 'Real Migrant': Contemporary Migration Literature in Sweden. Teoksessa *Migration and Literature in Contemporary Europe*. Toimittaneet Mirjam Gebauer & Pia Schwarz Lausten. Martin Meidenbauer, Schweiz.
- Felski, Rita 2008: *Uses of Literature*. Blackwell Publishing, Malden & Oxford.
- Felski, Rita 2011: "Context Stinks!" – *New Literary History*, 2011, 42: 573–591.
- Frank, Soren 2013: *Migration and Literature*. Gunter Grass, Milan Kundera, Salman Rushdie, and Jan Kjaerstad. Palgrave Macmillan, New York.
- Hetekivi Olsson, Eija 2012: *Ingenbarnsland*. Nordstedts, Stockholm.
- Hypén, Tarja-Liisa 2015: *Minä olen imagoni. Jari Tervon tuotanto, brändi ja kirjailijuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Khemiri, Jonas Hassen 2003: *Ett öga rött*. Nordstedts, Stockholm.
- Kivimäki, Sanna ja Rantonen, Eila 2011: Koti ja yhteisöt ruotsinsuomalaisten Susanna Alakosken Sikaloissa ja Arja Uusitalon Meren sylissä. Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Toimittanut Eila Rantonen. Tampere University Press, Tampere.
- Koivunen, Anu 2012: "Kun henkilökohtainen ei ole poliittista". Teoksessa *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*. Toimittaneet Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen ja Susanna Paasonen. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen julkaisuja. Utu-kirjat 4.
- Kovala, Urpo 2007: Kokemus, rakenne vai konteksti? Reseptiotutkimuksen vaiheita ja jännitteitä. Teoksessa *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Toimittaneet Erkki Vainikkala ja Henna Mikkola. Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylä.
- Kuusela, Hanna 2010: Anja Snellman & riivattu huivi. – *Voima* 8/2010, 38–40.
- Kuusela, Hanna 2013: On the Materiality of Contemporary Reading Formations: the Case of Jari Tervo's Layla. – *New Formations* 78, 65–82.
- Kuusela, Hanna 2014: "Mikä tahansa Suomeen muuttanut muslimiperhe." Realistinen lukutapa Anja Snellmanin *Parvekejumalien* vastaanotossa. – *Kulttuurintutkimus* 31 (2014): 3, 25–36.
- Lehtolainen, Leena 2010: *Minne tytöt kadonneet*. Tammi, Helsinki.
- Löytty, Olli 2015: Immigrant literature in Finland. The uses of a literary category. Teoksessa *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*. Toimittaneet Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede & Anne Heith. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Malmio, Kristina 2015: The Role of Debate in Creating the Aesthetic, Cultural, and Social Value of Literature. Teoksessa *Values of Literature*. Toimittaneet Hanna Meretoja, Saija Isomaa, Pirjo Lytykäinen ja Kristina Malmio. Value Inquiry Book Series. Volume 278. Philosophy, Literature, and Politics. Brill Rodopi, Amsterdam & New York.
- Melkas, Kukku 2016: "Literature and Children In-Between – the entangled history of Finland and Sweden in Susanna Alakoski's *Svinalängorna* and Klaus Härö's *Mother of Mine*" teoksessa *Migrants and Literature in Finland and Sweden*. Gröndahl, Satu ja Rantonen, Eila (toim.). *Studia Fennica Litteraria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. (ilmestymässä)

- Mohanty, Chandra Tapalde 1999: Lännen silmien alla. Feministinen tutkimus ja kolonialistiset diskurssit. Suomentanut Jyrki Vainonen. Teoksessa *Rotunaisia ja feministejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Toimittaneet Jaana Airaksinen ja Tuula Ripatti. Vastapaino, Tampere.
- Moslund, Sten Pulz 2010: *Migration Literature and Hybridity. The Different Speeds of Transcultural Change*. Palgrave Macmillan, Hampshire.
- Nilsson, Magnus 2010: *Den föreställda mångkulturen: Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*. Gidlund, Hedemora.
- Nilsson, Magnus 2013: Literature in Multicultural and Multilingual Sweden: the Birth and Death of the Immigrant Writer. Teoksessa *Literature, Language, and Multiculturalism in Scandinavia and the Low Countries*. Toimittaneet Wolfgang Behschnitt, Sarah De Mul & Liesbeth Minnaard. Rodopi, Amsterdam & New York.
- Nissilä, Hanna-Leena 2009: Ranya el Ramly ja *Auringon aseman* vastaanotto. *Kulttuurintutkimus* 1/2009.
- Nissilä, Hanna-Leena ja Rantonen, Eila 2013: Kansainvälistyvä kirjailijakunta. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Hallila, Mika; Hosiaislouma, Yrjö; Karkulehto, Sanna; Kirstinä, Leena & Ojajärvi, Jussi (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rantonen, Eila ja Savolainen, Matti 2010: *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere University Press, Tampere.
- Rantonen, Eila ja Nissilä, Hanna-Leena 2013: Pelottavia muukalaisia ja arkisempia maahanmuuttajia. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Hallila, Mika; Hosiaislouma, Yrjö; Karkulehto, Sanna; Kirstinä, Leena ja Ojajärvi, Jussi (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rojola, Lea ym. 2000: Gayatri Chakravorty Spivak ja väärinlukemisen politiikat. Teoksessa *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Toimittaneet Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere.
- Snellman, Anja (2010) *Parvekejumalat*. Otava, Helsinki.
- Spivak, Gayatri (1990) *The Postcolonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*. Toim. Sarah Harasym. Routledge, New York.
- Tervo, Jari (2011) *Layla*. WSOY, Helsinki.
- Venuti, Lawrence 2013: *Translation Changes Everything. Theory and Practice*. Routledge, London & New York.